

GESPREK AAN HET *'einde van de wereld'*

Kockenezen
over hun eigen
woordenschat

Ooit van een knors gehoord, of weet je wat iemand doet die de werf aan het rijve is? En wat te denken bij een zeuning, mokkerig weer, en dat het niet zo prettig is als je last hebt van steeë? Freerk Boekelo ontdekte in de nalatenschap van zijn vader een notitieboekje met voor hem onbekende woorden uit het Kockengens: dialect uit het west-Utrechtse polderdorpje. Hij ging op onderzoek onder de lokale bevolking.

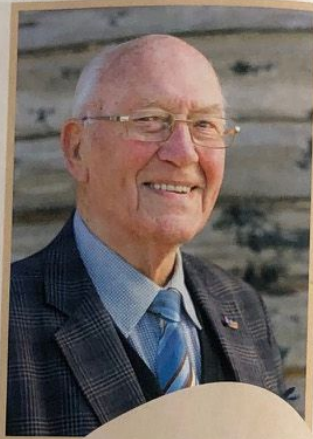
Tekst DOUWE ANNE VERBRUGGE | Fotografie OTTO KALKHOVEN

Het dorp Kockengen lag tot de jaren dertig van de vorige eeuw tamelijk geïsoleerd. Stil en afgelegen in het Groene Hart, schertsend omschreven als 'het einde van de wereld'. Freerk: "Het dorp was in die jaren alleen bereikbaar over hobbelige landweggetjes en via vaarten. De mensen spraken er een eigen taaltje waardoor de woorden in de loop van tijd nog verder verbasterden. Neem bijvoorbeeld woorden als 'prakkezere' (bezorgde en sombere gedachten hebben) of 'rizelevére' (reserveren) of gepsen in plaats van gespen (iets vastmaken)."

Via een wonderlijk toeval kwam Marten Boekelo uit het Groningse Bedum in 1939 in Kockengen terecht. Freerk: "Het was mobilisatietijd. Door 'topografisch geblunder' kwam zijn peloton uit in Kockengen, waar ze tijdelijk werden ondergebracht bij een aantal boeren. Dáár maakte mijn vader niet alleen kennis met zijn latere vrouw Bep, met wie hij in 1946 trouwde, maar ook met begrippen en uitdrukkingen die voor hem totaal onbekend waren. Leergierig mens als mijn vader was, was hij bijzonder gespist op woorden die hij niet kende. Bij gesprekken met zijn zwagers

Freerk Boekelo en het lijstje van zijn vader.

HENK OOSTEROM (77):
'Keep houe, betekent dat je nog even moet doorgaan ook al ben je moe.'

die vrijwel allemaal boer waren, maar ook op verjaardagen en vergaderingen, vroeg hij onmiddellijk naar de betekenis van woorden en uitdrukkingen die hij niet kende. Als hij thuishkwam noteerde hij het betreffende begrip in een speciaal notitieboekje. Meer dan honderd uitdrukkingen verzamelde hij op die manier."

Ontcijferen

Das notitieboekje vond zijn zoon Freerk onlangs terug in het persoonlijke archief van zijn vader. "Ik was op dat moment bezig met een levensbeschrijving van mijn moeder en vader. Dat deed ik om mijn dochters te laten zien hoe het leven van hun opa en oma eruitzag. Zodoende stuitte ik op dat lijstje met het Kockengens dialect. Alleen ... er stonden geen betekenissen bij. Ik ben toen zelf de boer opgegaan om deze te achterhalen. Verschillende oudere Kockenezen hielpen mij daarbij. Er ging een wereld voor mij open."

De 77-jarige Henk Oosterom is een echte Kockenees die het hier gebezigde taaltje nog steeds tot volle wasdom laat komen. Als jonge vent werkte hij bij de

Typisch Kockengen

Bejat joh = oké dan

Bergroei = paal langs de hooiberg waar het dak aan hangt

Bolsteren = peulvruchten van huls ontdoen

Daapse prajhtjhen = duistere prajhtjhen

Daar han ik niet van bezjen = daar han ik niet buiten

Doelen = lisdodde

Een hele dot = heel veel

Evel = oork

Ginehant titop = die kant op

Gruizig = happig

Gunterwijd = achter in het land

Heining = heg

Hij is hort voor de har = snel chagrijnig

Hilt = handvat aan de steel van een griep

Kasverrot = door en door verrot

Kleermikhen = wasnijpers

Kneieren = knoeien

Knol in je hous = gat in de hous

Kopjestessie = afwasteltje

Kort bij dichies = vlak bij elkaar

Majem en plomp = sloot

Minnezeere = verminderen,

aan het einde van je Latijn zijn

'n Kwahhie hooi = een pluk hooi

Onderlest = onlangs

Onstrand = brutaal persoon

Raambank = vensterbank

Rechterwoors = tegenwoordig

Schering = een lang afscheidingshek

of -haag

Scholletje piepen = hinderspel als het doolde: over lisschotsen de overkant van de sloot halen

Schuijer = harde borstel

Smaathe me rahel = lekker gegeten

Stoeteren = brood eten

Teme = zo meteen

't is schuw houd = venijnig houd

Uit de bezoeling = drukte is voorbij

Uit de zij = aan de kant

Van dieder dichte = van deze dichte

Verbrugge = hoeien/vee verplaatsen in waterrijk gebied

Verrampenére = rapot maken

Zee = zei

Zeuning = trog/voederbah

Zwihie/hussie = een aantal/heleboel

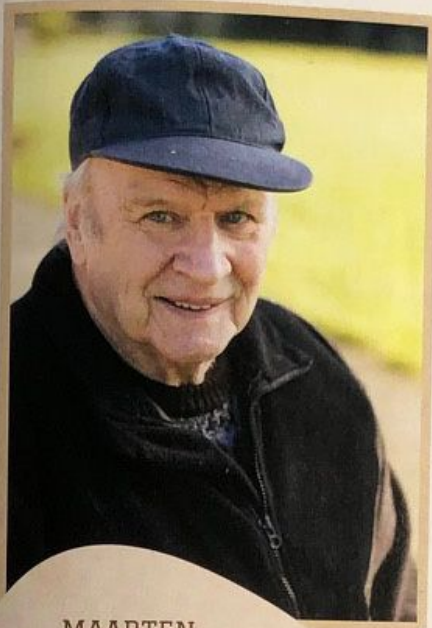
boeren om later als gemeentewerker in de buitendienst aan de slag te gaan. "Laat mij dat lijsie maar es zien, Freerk! Ja 'keep houe', dat betekent dat je nog even moet doorgaan ook al ben je moe. En 'taddek', dat is een viespeuk. En 'een schuijer', dat is een harde borstel. Veel van die woorden gebruiken we nu niet meer, omdat ze niet van pas komen. Ze zijn verbonden aan een andere tijd, eentje van hard werken en veel buiten zijn. Niet te vergelijken met het huidige computertijdperk dat zijn eigen woordenschat kent. Hier nog zo'n uitdrukking: 'hij is bekant dood'. Dat zei je over een dier dat op sterven lag en nog net niet dood was. Maar ook 'hemze', dat 'zijn' betekent. Zoals 'het is hemze trekker'. En wat te denken van 'stingen'? Dat is 'staan' of 'stonden'. Zo van: ze stingen daar bij elkaar in een hoekie. En een 'stee', dat is een pijnlijke pukkel of een puist. Op je kont of op je kop!"

Knors

Maarten van der Neut is met zijn 96 jaar de nestor als het gaat om kennis van de 'Kockengense taal'. Opgegroeiend op een boerderij in de buurtschap Spengen, waarna hij zich opwerkte tot vertegenwoordiger in veevoeder. "Ik sprak de taal van de boeren uit deze streek. Dat helpt altijd. Aan de andere kant ben ik altijd netjes blijven praten en niet te veel meegegaan in het platte dialect. Kijk aan, hier hebben ze het over een 'knors'. Weet je wat dat is? Dat is een kalverkoper of kalverslachter. Zo had je bij ons ene Jan de Hoop; als hij wist dat er bij ons een koe moest kalveren, sliep hij in de hooiberg op ons erf. Hij wilde andere knorsen te vlug af zijn." Freerk wijst Maarten op het woord 'betije'. "Ja, dat woord gebruik ik nog steeds. Daarmee wordt bedoeld dat je iets of iemand even de tijd moet geven om bij te komen. Vroeger lieten wij groenten van de moestuin soms een weekje betije. Dan ging de grondsmaak eruit. En hier kijk, het woord 'rijve'. Dat betekent 'harken'. Zo van: hij is de werf aan het rijve." Rustig en met interesse bladert Maarten door de woordenlijst. Glimoogjes verraden zijn plezier in het Kockengens dialect. "Taal is zo leuk joh! Wat

JANNIE HOOGENDOORN-
VERSTEEGH (89):
'Veel woorden komen weer tot leven nu ik het lijstje zie.'

MAARTEN
VAN DER NEUT (96):

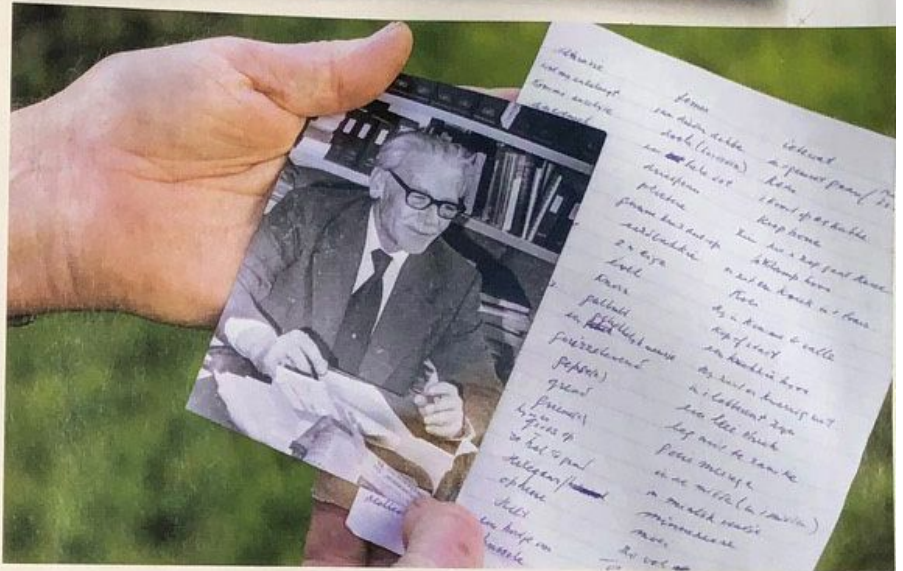
"Kijk aan, hier hebben ze het over een knors'. Weet je wat dat is?"

dacht je van het woord 'stik'. Dat heeft meerdere betekenissen. Als je kaarsrecht op je stoel zit, dan zit je stik. Maar voor het vastpinnen van de praam in de slootkant, gebruikte je een stik: een recht stuk hout."

Jannie Hoogendoorn-Versteegh (89 jaar) neemt ook een kijkje in de lijst van Marten Boekelo. Jannie groeide op in de buurtschap Portengen waar zij boerin was. Ook zij is vertrouwd met het Kockengens dialect. "Heel veel woorden komen weer tot leven nu ik het lijstje zie. In de loop van de tijd zijn toch ook een hoop termen en woorden in onbruik geraakt. Taal groeit mee met de tijd, blijkbaar. Maar ach, het klopt wel dat we in de polder ons eigen taaltje hadden. Toen ik op de meisjesschool in Loenen zat, en dat is hemelsbreed maar tien kilometer verderop, werd door de burgermeisjes gezegd dat ik plat praatte. Maar we verstonden elkaar wel hoor!"

Kockengens dialect

Kockengens is onderdeel van de Utrechts-Alblasserwaards dialectgroep. Deze dialectgroep is een Hollands gekleurd dialect dat wordt gesproken in het grootste deel van de provincie Utrecht, in het noordoosten van Zuid-Holland en een klein deel van Gelderland. Kockengens is een variant van het stadse Utrechtse dialect, dat wordt gesproken buiten de stad Utrecht.

Marten Boekelo schreef opvallende uitdrukkingen op in het dorp van zijn schoonfamilie.

Bunsum

Het eerste woord waar Jannie op aanslaat is 'alterasie'. "Dat werd gezegd als er iets bijzonder was gebeurd, en dan in negatieve zin. Dus bij een brand of ongeval. Zo van: 'Dat was me een alterasie.'" Ook het woord 'bunsum' is voor Jannie geen vreemd woord. "Ken je dat niet, Freerk? Daar worden bunzingen mee bedoeld. Mijn vader had het altijd over bunsums, pas later heb ik begrepen dat deze dieren ook bunzingen werden genoemd. Ze werden vroeger flink bejaagd; voor hun huiden werd goed geld betaald. En wat te denken van 'een leëe streek' als iemand jou iets gemeens had aangedaan. Zo'n gemeen iemand noemden we een 'leejas.'" Ook is voor Jannie de uitdrukking 'het land toemake' een bekend begrip. "In de herfst werd de sloot gebaggerd, die bagger lag op een vaalt op het weiland. In de winter werd de stalmest met een praam naar die vaalt gebracht. De mest werd vervolgens gehusseld met de bagger, waarna in het voorjaar deze mest op het land werd gebracht: het land toemake." Bij de uitdrukking 'een raam nemen' schiet Jannie in de lach. "Dat hoor je niet meer en is ook typisch voor hier. We hadden eens een knecht die meehielp bij het verplaatsen van vaarzen die nogal onstuimig waren. Mijn man riep tegen hem: 'kijk nou uit, zo meteen neemt die vaars een raam!' Die knecht keek om zich heen en stamelde: 'ik zie helemaal geen raam?' Wij lagen in een deuk. Een 'raam nemen' betekent 'een sprong maken'. Daar had de knecht nog nooit van gehoord."